

NOVO RUHO BABUKIĆEVE ILIRSKE SLOVNICE

Vjekoslav Babukić
ILIRSKA SLOVNICA (Zagreb, 1854.)

Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2014.

U Biblioteci *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje izišla je, kao petnaesta knjiga niza *Pretisci, Ilirska slovnica, treća gramatika* Vjekoslava Babukića. Riječ je o prvoj hrvatskoj znanstvenoj gramatici koja u 19. stoljeću nije imala većega odjeka. Razloga je nekoliko: suvremenici su njezina jezična rješenja držali zastarjelima, a Adolfo Veber negativno ju je ocijenio s formalnoga gledišta jer metodički nije primjerena za škole. Ipak, valja napomenuti da je Babukić ostao „gramatičar do kraja” (Tafra 2014: 486) te da se od svoje *Ilirske slovnice* „nije nikad rastao unatoč velikom razočarenju koje je doživio” (Tafra 2014: 487). O tome svjedoči interfolirani primjerak gramatike koji se danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Pretisak gramatike dopunjuje popratna studija Branke Tafre (str. 467–531), u kojoj autorica objedinjuje rezultate novijih pristupa i analiza te tako zaokružuje svoje višedesetljetno istraživanje gramatičarskoga rada Vjekoslava Babukića, koji je zaslužno mjesto u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja dobio upravo Tafrenom knjigom *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993). U spomenutoj studiji uz pretisak *Ilirske slovnice* autorica pojašnjava vremenski kontekst u kojem je Babukić djelovao te opisuje njegov životni put. Težište je studije jezikoslovna raščlamba pojedinih dijelova *Ilirske slovnice* te njezino odmjeravanje prema hr-

vatskom, ali i tadašnjem europskom jezikoslovlju. Uz nekoliko iznimaka, potonji su pristup u jezičnopovijesnim istraživanjima hrvatskoga jezika dosad koristili jezikoslovci nekroatisti, mahom germanisti i latinisti. Autorica je tako pokazala izvanredno znanje o europskoj jezikoslovnoj literaturi 19. stoljeća te dokazala da je Babukić najvećim dijelom uzore pronašao u njemačkoj i češkoj literaturi. Također, Tafra u svojoj studiji uspoređuje Babukićevu *Ilirsku slovnicu* s Mažuranićevim i Veberovim gramatikama te zaključuje da je Babukićeva treća gramatika, premda odbačena, označila korak naprijed u hrvatskom jezikoslovlju. Tako, primjerice, Babukić raspravlja o mnogim jezičnim pitanjima koja zadiru duboko u teoriju jezika; u gramatiku uvodi semantičke kriterije u razredbu jezičnih jedinica ili u tumačenje jezičnih odnosa; daje vrijedne prinose u poglavlju o naglasku; otvara novo područje govorne stilistike; gramatičke kategorije opisuje u njihovoj povezanosti sa semantikom; za razliku od svojih prethodnika, u središte sintakse stavlja rečenicu kao glavnu sintaktičku jedinicu itd.

Studiji je dodan bogat popis citirane literature koja će zasigurno biti polazištem budućim istraživačima toga skromnoga i vrijednoga prosvjetnoga i kulturnoga radnika te jezikoslovca.

Ilirska slovnica obuhvaća tri velika poglavlja: *glasoslovje* (fonetika i fonologija),

rečoslovje (morfologija i naznake tvorbe riječi), *stavkoslovje* (sintaksa), koja se dalje klasificiraju na potpoglavlja te dodatak gramatici pod nazivom *zaglavak* (pravopis i metrika). Navedenom raščlambom hrvatska gramatika „konačno dobiva svoje jasne granice sa svoja tri dijela: 1. fonetika i fonologija, 2. morfologija, 3. sintaksa” (Tafra 2014: 519). Iako Babukić drži da je *stavak* (rečenica) „najvažnii predmet slovnice” (str. 4) te da bi učenjem o rečenici gramatike trebale i započeti, u svojoj je gramatici prvenstvo dao nauci o glasovima, što je „u duhu stare gramatičke škole kojoj je temelj grčka i latinska gramatika” (Tafra 1993: 51).

Babukić zadržava jednak zbroj fonemskoga inventara kao u *Osnovi slovnice slavjanske*. Ipak, u svojim je gramatičkim tumačenjima mnogo zreliji i precizniji nego gotovo dva desetljeća ranije pa raspoznaje fonološki status jata, što je razvidno iz njegove tvrdnje da jat nije fonem, a nije ni diftong. Uvrštavanje je jata u popis fonema u *Osnovi slovnice slavjanske* rezultat miješanja pojma glas i slovo. Naime, *Ilirska je slovnica* prva hrvatska gramatika koja terminološki i pojmovno razlikuje termine slovo i glas.

Svojom trećom gramatikom Babukić nudi jedinstvenu podjelu riječi na *samostavnički red* (*samostavnik, samostavno ime* (imenica); *priděvak, pridavnik, pridavno ime; brojnik, brojno ime; zaim; predlog*) te na *glagoljski red* (*glagolj; prislov* (prilog); *veznik*).

U podjeli je riječi na leksičko-gramatičke razrede primijenjen logičko-semantički pristup. Tako se *pojam o stvorovih* naznačuje imenicom, *svojstva stvorovih* pridjevom, a *broj i množina stvorovih* brojem. Zamjenice su riječi „koje stvora ka-

kova nenaznačuju izvjestno, nego ga samo obćenito imenuju” (str. 39). Prijedlozi pripadaju samostavničkom redu jer „osobito naznačuju razměrj samostavnika naprama ostalim rečim” (str. 40). Glagoli *naznačuju* „stališ ili dëlovanje stvorovah” (str. 38). Prilozi „poblize naznačuju i stališ ili dëlovanje kojega stvora, da i isto svojstvo pokazanjem kakvoće ili koje okolnosti” (str. 39). Veznik pripada glagolskom nizu jer „naznačuje razměrje jednoga stavka prama drugomu, gdi glagolj nad ostalimi gospoduje” (str. 40).

Imenskim vrstama riječi Babukić određuje rod, broj i padež. Rod se živih bića treba razlikovati prema značenju, a neživih stvari i pojava prema gramatičko-me nastavku u nominativu i genitivu jednine. Ipak, u živih bića Babukić razlikuje samo muški i ženski rod, pa rod imenica kao što su, primjerice, *ždrëbe, tele, lane, prase, mače* određuje prema gramatičko-me nastavku.

Što se morfološke kategorije broja tiče, Babukić razlikuje jedninu, množinu i dvojinu. Također, razlikuje sedam padeža u jednini i množini, a imenice klasificira u tri deklinacijska obrasca prema nastavku genitiva jednine.

Autor zadržava nesinkretizirane likove DLI mn. jer tako imaju „i svi naši stari slovniciari: *Della-Bella, Relković, Lanošović, Appendini*, i novii: *Berlić, prof. Mažuranić*” (str. 184). Osim u gramatičkoj tradiciji, Babukić je opravdanje za nesinkretizam pronašao i u književnoj tradiciji pa citira, primjerice, Kačića i Vitezovića. Također, smatra da svojim izborom izbjegava *monotoniju* (*jednoglasje*) te „osiromašenje oblikah padežnih” (str. 183).

U *Ilirskoj slovnici* Babukić razlikuje *izvëstne* i *neizvëstne pridavnike*. *Izvëstni*

označavaju „poznatu kakvoću ili vlastitost koje osobe ili stvari” (str. 204), a *neizvjestni* „kakvoću i svojstvo” (str. 201). *Izvjestni* se sklanjaju „kao samostavnici” (str. 201), a *neizvjestni* „kao zaimena” (str. 201). Prema tome, *izvjestni* i *neizvjestni* se pridjevi razlikuju *znamenovanjem* (značenjem) te *svēršavanjem* (deklinacijom).

Brojeve Babukić dijeli na *osnovne* (koji odgovaraju na pitanje *koliko*), *samostavne* (dvoje, troje), *redne*, *umnožne* (koji odgovaraju na pitanje *kolikogub* ili *kolikostruk* te *kolikovèstan*) te *prislovne* (koji odgovaraju na pitanje *koliko putah*). Dekliniraju se brojevi od jedan do četiri. Ipak, u slovenskom su jeziku promjenjivi i brojevi veći od četiri, pa Babukić naznačuje i njihove deklinacijske obrasce.

Glagol je „najvažnija čest govora jer on uprav naznačuje ili pogovara: što sa subjektom (podmetom) biva” (str. 233). Iz nevedenoga je razvidno da Babukić glagol određuje sintaktički.

Primjenjujući nekoliko klasifikacijskih kriterija autor u *Ilirskoj slovnici* glagole dijeli u više skupina. Tako po značenju glagole klasificira na *povratne (reflexiva)*; *nesmèrajuće (subjectiva)* koji „naznačuju ili kakovo stanje, ili takovo činjenje, koje pri subjektu ostaje i dalje se neproteže na nikakav predmet” (str. 233) te *smèrajuće (objectiva)* glagole koji „naznačuju uvijek činjenje” (str. 233). Objektivi se glagoli dalje dijele na *prelazeće* i *neprelazeće*. U prijelazne glagole uvrštava *pričinjavajuće* (uzročne) glagole. Prijelazni glagoli razlikuju *čineće* i *tèrpeće obliče* (aktivno i pasivno stanje). Prema subjektu autor glagole dijeli na *osobne (personalia)* i *neosobne (impersonalia)*, tj. lične i bezlične. Babukić zadržava podjelu glagola prema vidu na *minuće* (svršene) i *trajuće* (nesvršene), a

nesvršeni vid dalje klasificira na tri podvida: *nastavljajući* *iliti sveudilj trajujući, opetujući* te *počestjujući*. Određuje četiri glagolska načina: *pokazni* (indikativ), *vezni* (konjunktiv), *pogodbeni* (kondicional), *zapovjedni* (imperativ), uz napomenu da se načinima pribrajaju „temeljni oblik iliti infinitiv (nesvršeni način) i pričastje iliti dionorèč (participium, das Mittelwort)” (str. 267), a u opisu glagolskih oblika razlikuje: *indikativ (pokazni način)*, *konjunktiv (vezni način)*, *kondicional (pogodbeni način)*, *optativ i subjunktiv (željni i slèdovni način)*, *imperativ i permissiv (zapovèdni i dopustni način)*.

Od sedam značenjskih razreda priloga koja bilježi u *Osnovi slovnice slavjanske*, Babukić zadržava pet: *prislove mèsta*, *prislove vrèmena*, *prislove kolikoće*, *prislove kakvoće*, *prislove za opredèljenje načina mišljenja i govorenja*. Ipak, s obzirom na to da se posljednji razred dijeli na *ječúće* *ili potvèrdjujuće*, *niječúće*, *pitajuće*, *sumnjive* *ili dvojbene* te *poželjne* priloge, daje se zaključiti da je podjela u *Ilirskoj slovnici* složenija.

U definiciji prijedloga autor ostaje pri svojem tumačenju iz *Osnove slovnice slavjanske* pa naznačuje da prijedlozi „*potrèbjuju* (ištu, zahtèvaju) različite *kose padeže*” (str. 332).

Veznike Babukić dijeli na *uzporedne* i *podredne*, a njihovo se „znamenovanje tumači /.../ jasnije u sintaksi iliti *stavkoslovlju*” (str. 339).

Posljednji dio morfološkoga dijela gramatike govori o *sastavljenih reèih*. Riječ je o kratkom poglavlju na svega tri stranice u kojemu autor tvorbu riječi izlaže u deset pravila. Valja napomenuti da je u *Ilirskoj slovnici* na početku morfološkoga tumačenja veliko poglavlje o *tvaranju reèih u obće* (str. 40–163) koje ne pripada tvorbi riječi, već etimologiji. Njime je autor u hr-

vatsko jezikoslovlje uveo pojam tvorbene porodice, iako je posebno ne imenuje.

Osamdesetak je stranica (str. 348–425) Babukić posvetio *stavkoslovju* (sintaksi), tekstu kojim „sintaksi daje obrise lingvističke discipline kojoj je predmet proučavanja rečenica” (Tafra 1993: 167). Sintaksu dijeli na tri dijela prema trima vrstama rečeničnoga ustrojstva: *o prostom stavku* (jednostavna rečenica); *o sastavljenom stavku* (složena rečenica); *o višestručno sastavljenome stavku ili periodu* (višestruko složena rečenica).

Predikat i subjekt glavni su dijelovi rečenice. Subjekt može biti *samostavnik*, *zaima*, *izvjestni pridavnik*, *infinitiv*, svaka riječ „u kojoj se nešto izriče ili pogovara” (str. 349). Babukić u svoj popis ne uvrštava zavisnu rečenicu, što će učiniti Veber u svojoj *Skladnji*. Predikat se može izreći *glagoljem*, *pridavnikom*, *pričastjem*, *samostavnikom*. Ovaj popis valja nadopuniti, što je učinio Veber. Ipak, valja napomenuti da Veber u *Skladnji* ne ispravlja Babukićevu nepreciznu napomenu prema kojoj je u imenskom predikatu predikat imenski dio, a kopula je tek način da se „subjekt sa predikatom sapinje ili veže” (str. 351).

Prost je stavak onaj koji ima „po jedan subjekt i po jedan predikat” (str. 356). Prosta se rečenica može proširiti *priděvom* (atributom), *okolnosti* (priložnom oznakom) te *podupnjenjem opreděljenjem*. *Podupnjenje* uključuje dopune, „objekt i ostale dopune glagolskih i imenskih riječi” (Tafra 1993: 147), koje su obrađene po padežima, što se djelomično uklapa „u onaj odjeljak školskih gramatika koji se obično naziva sintaksa padeža” (Tafra 1993: 147). Ipak, valja napomenuti da je Babukić više pažnje posvetio padežnim, negoli prijedložnim izrazima.

Na kraju cjeline o prostoj rečenici Babukić razmatra red riječi u prostoj rečenici te zaključuje da je u slučaju kada *subjekt* zauzima prvo mjesto, *izrečica* (spona) drugo, a *izrečeno* (predikat) treće mjesto u rečenici, riječ o *izpravnom rečoslědu*. U protivnome je riječ o *preobratjenom rečoslědu*. Budući da dotadašnje gramatike nisu razlikovale gramatičko i obavijesno ustrojstvo rečenice, „Babukić ima kompromisno rješenje te uvodi kategoriju obavijesnog ustrojstva rečenice *izrečeno* i *izrečnicu* (semantički ekvivalent za grč. rhema), a umjesto teme ostavlja subjekt, kategoriju gramatičkog ustrojstva” (Tafra 1993: 151).

U drugom odsěku, *O sastavljenom stavku*, riječ je o složenoj rečenici. Babukić razlikuje *glavni stavak* koji se „razumije sam po sebi” (str. 400) te *pobočni stavak* koji je „samo u savezu s kojim drugim” (str. 400). Autor tako tumači glavnu i zavisnu rečenicu. Dvije su vrste *sastavljenoga stavka*: *uzporedjeni stavci* ili *stavačne sveze* (koordinirane rečenice) te *podredjeni stavci* ili *stavačne zglobe* (subordinirane rečenice). Autor tumači razliku između subordiniranih i koordiniranih rečenica te *uzporedjene stavke* dalje dijeli na *usporredne*, *protustavne* (*oprěčne*). U svakoj od tih vrsta koordiniranih rečenica „stavci mogu stajati u trověrsnom razměrju (odnošenju)” (str. 402). Ne ulazeći dublje u strukturu koordiniranih rečenica, valja napomenuti da je Branka Tafra u *razširenju* i *strgnutju* rečenica prepoznala tragove transformacijsko-generativne gramatike te da Babukić u koordinirane rečenice uvrštava i subordinirane, npr. *Koliko je od moje kuće do tvoje, toliko je od tvoje do moje*.

Zavisno su složene rečenice one kod kojih „glavni stavak” (str. 409) izražava „uvěk *sud* /.../ tj. glavnu misao govoreće-

ga. Pobočni stavak naproti izražava samo pobližnje opredjeljenje glavnoga stavka, i preteže se uvijek na nekoi njegov ud, te se ima smatrati kao stavačni ud glavnoga stavka” (str. 409). Iz toga se daje zaključiti da se zavisna rečenica prema glavnoj odnosi kao rečenični dijelovi prema svojem predikatu, tj. „mogu glede pretezanja na glavni stavak zauzeti mjesto subjekta, podpunjenja, pridjevka i okolnosti” (str. 409). Zavisne rečenice prema funkcionalnome kriteriju klasificira na *subjektivne*, *podpunjujuće* (objektne), *pridjevne* (atributne) te *okolnostne* (priložne).

Babukić je u dijelu o prostoj rečenici ukratko protumačio uporabu pojedinoga vremena s obzirom na trajanje radnje. U dijelu o složenoj rečenici naznačuje uporabu vremena u pogodbenih rečenica te

tek zaključuje da se u zavisnim rečenicama upotrebljava kondicional.

Treći je dio svojega sintaktičkog nauka Babukić posvetio *višestručno sastavljenoj stavku* ili *periodu*. Naziv je *period* od Babukića preuzeo i Veber.

Ilirsku slovnice Babukić završava poglavljem o pravopisu i metrici, tekstu koji ne pripada gramatici.

Ovaj vrijedan pretisak objavljen u čast stotinu i šezdesete obljetnice tiskanja *Ilirske slovnice* uz nadasve vrijednu studiju Branke Tafre nesumnjivo je značajan doprinos daljnjem istraživanju povijesti hrvatskoga jezika. Na kraju nam valja čestitati Branki Tafri na predanu i savjesnu radu zahvaljujući kojemu je (i) ovu vrijednu gramatiku otrgla zaboravu.

Borana Morić-Mohorovičić